

Dorpskarakter

Inleiding

In veel documenten komen we het begrip dorpskarakter tegen. Zeker als we vinden dat een dorpskarakter behouden moet blijven indien er sprake is van inbreiding en uitbreiding van de wooncapaciteit in en rondom een omgeving die van oudsher een dorp is. Zeker dan is het van belang voor alle betrokken partijen dat in beleidsdocumenten niet alleen de term wordt gebezigd maar dat we het ook met elkaar eens zijn wat we nu eigenlijk verstaan onder een dorpskarakter. Het is dan ook daarom dat de dorpsraad Berkel-Enschot dit document heeft opgesteld en dit in samenwerking met het dorp in het kader van betrokkenheid en participatie wil gebruiken als toetsingsinstrument bij ontwikkelingen met een significante impact op het dorpskarakter.

Figuur 1 Toetsing bij schetsontwerpen

Leeswijzer

In dit document wordt beschreven waar een dorpskarakter naar verwijst en wat de belangrijkste elementen zijn die onder een dorpskarakter vallen en voor Berkel-Enschot van toepassing zijn. Er wordt afgesloten met een samenvattende beleidsformulering.

In bijlage A wordt nader ingegaan op de toetsbare criteria voor behoud van het dorpskarakter bij ontwikkelingen die een hoge mate van impact hebben op het dorpskarakter zoals bijvoorbeeld de uitbreiding van de wooncapaciteit in en om Berkel-Enschot.

In bijlage B zijn deze criteria verwoord in een tabelvorm zodat aangeleverde schets-, voorlopige en definitieve ontwerpen van woonprojecten en eventueel andere significante aanpassingen in Berkel-Enschot op een relatief eenvoudige wijze getoetst kunnen worden.

Dorpskarakter Berkel-Enschot

Een *dorpskarakter* verwijst naar de typische eigenschappen, sfeer en ruimtelijke kwaliteiten die een dorp herkenbaar maken als *dorp* en onderscheiden van een stad of stedelijke omgeving. Het gaat zowel om fysieke kenmerken als om sociale en culturele aspecten.

Berkel-Enschot is een zelfstandig Brabants dorp met een sterke sociale samenhang, een menselijke maat, een groene en rustige leefomgeving en kent een eigen identiteit binnen de gemeente Tilburg. Het dorp combineert historische wortels en gemeenschapszin met gecontroleerde vernieuwing, waarbij wonen, ontmoeten en landschap in balans blijven.

Het dorpskarakter in Berkel-Enschot is derhalve de fijne combinatie van kleinschaligheid en herkenbaarheid, sociale cohesie en ontmoeting, een hoge mate van gemeenschapszin, een mooie historisch-ruimtelijke structuur en een directe relatie met het omliggende landschap.

Hieronder de belangrijkste elementen die onder dit dorpskarakter vallen:

1. Ruimtelijke structuur en bebouwing

- Kleinschalige bouwmassa's met hoofdzakelijk laagbouw (1 tot 2 bouwlagen), afgestemd op de bestaande korrel en maat van het dorp. Bouwhoogten van 4 of 5 lagen worden in beginsel alleen toegepast in de kern van het dorp en als afscheiding van spoorlijnen en industriegebieden waarbij een laatste laag voorzien wordt van schuin dak.
- Open en groene ruimtelijke opzet, waarin tuinen, groene erfafscheidingen en zichtlijnen naar de omgeving behouden blijven.
- Historisch gegroeide structuren, zoals lintbebouwing, brink- of kerkpleinstructuren en karakteristieke panden, vormen het ruimtelijke raamwerk en zijn mede richtinggevend voor nieuwe ontwikkelingen.

Figuur 2 Verschillende aansluitende woonvormen in het dorp

2. Landschappelijke inbedding

- Een duidelijke relatie met het omliggende landschap, door zichtverbindingen, groene overgangszones en een geleidelijke overgang tussen bebouwing en buitengebied.
- Nieuwe ingrepen sluiten aan op landschappelijke patronen, zoals beplantingsstructuren, openheid of verkavelingsrichtingen.

Figuur 3 Overgang tussen bebouwing en buitengebied

3. Voorzieningenniveau en leefomgeving

- Een beperkt maar functioneel voorzieningenniveau passend bij de schaal van het dorp (zoals basisschool, medische en sociale voorzieningen alsmede ruimte om te sporten en bewegen).
- Rustige en overzichtelijke verkeersstructuren, met beperkte verkeersdruk en prioriteit voor langzaam verkeer.

Figuur 4 Diverse sociale voorzieningen

4. Sociale en cultuurhistorische aspecten

- Een hechte en laagdrempelige gemeenschap, zichtbaar in sociale cohesie, verenigingsleven en lokale initiatieven.
- Behoud van cultuurhistorische waarden en dorpsidentiteit, die richtinggevend zijn voor ruimtelijke kwaliteit.

Figuur 5 Lokale initiatieven

Samenvattende beleidsformulering

Ontwikkelingen in en rondom Berkel-Enschot dienen het dorpskarakter aantoonbaar te behouden en te versterken. Dit betekent dat ruimtelijke ingrepen aansluiten bij de kleinschalige, groene en historisch gegroeide structuur van het dorp, met een menselijke maat, overwegend laagbouw en een zorgvuldige landschappelijke inbedding. Nieuwe ontwikkelingen respecteren de balans tussen wonen, ontmoeten en landschap, passen binnen het dorpsse voorzieningenniveau en waarborgen een rustige, veilige leefomgeving met prioriteit voor langzaam verkeer. Sociale samenhang, cultuurhistorische waarden en de eigen identiteit van Berkel-Enschot vormen daarbij richtinggevende uitgangspunten. Deze uitgangspunten worden gebruikt als toetsingskader bij plannen met een significante impact op het dorp.

Bijlage A: Toetsbare criteria bij uitbreiding wooncapaciteit

Als je in en om een dorp de wooncapaciteit wilt/moet vergroten dien je met de eerder aangegeven elementen rekening te houden en kom je tot het vastleggen van toetsbare criteria voor het behoud van het dorpskarakter. Voor de verschillende elementen zien die er dan als volgt uit:

1. Ruimtelijke structuur en bebouwingskarakter

1.1 *Bouwmassa en schaal*

Bouwhoogte: vooral aansluitend op de bestaande dorpscontext.

Maximaal 4 bouwlagen inclusief kap toe te passen in de dorpskern of als afscheiding naar industriegebied. Voor overige omgevingen geldt dat de maximale goot- en nokhoogte: passend bij de gemiddelde hoogte van omliggende bestaande bebouwing.

- Maat en korrel: nieuwe gebouwen hebben een vergelijkbare breedte, diepte en gevelritmiek als de bestaande bebouwing in de directe omgeving.
- Massawerking: geen aaneengesloten lange bouwblokken.

1.2 *Positionering en rooilijnen*

- Aansluiting op bestaande rooilijnen: nieuwe bebouwing volgt de kenmerkende rooilijn van het lint, plein of erf.
- Afstand tussen gebouwen: minimaal gelijk aan de gemiddelde afstand in het omliggende dorpsweefsel.
- Oriëntatie: hoofdgevel georiënteerd op de straat of het dorpsplein, volgens bestaande structuur.

1.3 *Materiaal- en vormgeving*

- Dakvormen: kapvormen passend bij het dorp (bijv. zadeldak, wolfdak; platte daken alleen indien lokaal gebruikelijk).
- Materialisatie: gebruik van materialen en kleuren die aansluiten bij het bestaande straatbeeld (bijv. baksteen in natuurlijke tinten).
- Gevelopbouw: traditionele opbouw met duidelijke plint-gevel-kap verhouding.

2. Landschappelijke inpassing

2.1 *Overgang naar landschap*

- Open zichtlijnen naar het omliggende landschap blijven behouden of worden versterkt.
- Nieuwe ontwikkeling mag bestaande zichtlijnen niet blokkeren.
- Bij dorpsrandlocaties geldt een geleidelijke overgang van bebouwing naar landschap (bijv. lage erfafscheidingen, groene beplanting).

2.2 *Beplanting en groene structuur*

- Behoud van bestaande waardevolle bomen, houtwallen, sloten of erfbeplanting.
- Nieuwe beplanting sluit aan op gebiedseigen soorten en patronen.
- Minimaal 30% van het perceeloppervlak is groen ingericht.

Dorpskarakter

3. Voorzieningenniveau en leefomgeving

3.1 *Verkeersstructuur*

- Nieuwe ontwikkelingen leiden een zo minimaal mogelijke verkeerstoename.
- Voorrang voor langzaam verkeer: veilige loop- en fietsroutes binnen het plangebied.
- Parkeren wordt op eigen terrein opgelost of landschappelijk ingepast.

3.2 *Niveaus van voorzieningen*

- Nieuwe functies moeten aansluiten op het kleinschalige voorzieningenniveau van het dorp en zij versterken het dorpshart en de lokale identiteit.

4. Sociale en cultuurhistorische waarden

4.1 *Cultuurhistorisch kader*

- Behoud van historische structuren zoals lintbebouwing, brink-/kerkpleinstructuur of karakteristieke verkaveling.
- Bij ingrepen binnen of nabij cultuurhistorisch waardevolle zones is een erfgoedtoets verplicht.

4.2 *Sociale cohesie en dorpsidentiteit*

- Ontwikkelingen moeten bijdragen aan een veilig, overzichtelijk en sociaal toegankelijk woonmilieu (zichtbare entrees, geen gesloten achterkanten naar openbaar gebied).
- Collectieve ontmoetingsplekken (plein, speelplek, groenruimte) worden behouden of gecreëerd. Loop- en fietsroutes worden zodanig ingepast dat ze ontmoeten faciliteren.

Bijlage B: Toetsbare criteria in tabelvorm

De eerder beschreven criteria zijn hier weergegeven in tabelvorm om in praktische zin toe te kunnen passen bij het toetsen van schets-, voorlopige en definitieve ontwerpen van woonbouwprojecten en andere significante aanpassingen die impact hebben op het dorpskarakter.

Toetsingskader Dorpskarakter – Tabelvorm				
Thema	Aspect	Toetsbaar criterium	Ja	Nee
1. Ruimtelijke structuur & bebouwing	Bouwhoogte	Vooral aansluitend op de bestaande dorpscontext. Maximaal 4 bouwlagen inclusief kap toe te passen in de dorpskern of als afscheiding naar industriegebied. Voor overige omgevingen geldt dat de maximale goot- en nokhoogte passend is bij de gemiddelde hoogte van omliggende bestaande bebouwing.		
	Massawerking	Bouwmassa sluit aan op korrelgrootte van omliggende bebouwing; geen hele lange bouwblokken		
	Korrel & maatvoering	Breedte en diepte van nieuwe gebouwen zijn vergelijkbaar met omliggende panden binnen hetzelfde dorpsweefsel.		
	Dakvormen	Dakvormen zijn traditioneel dorps (bijvoorbeeld zadeldak, wolfdak); platte daken alleen toegestaan indien gebiedsconform.		
	Materialisatie	Gebruik van gebiedseigen materialen en kleuren (bijv. baksteen in natuurlijke tinten).		

Dorpskarakter

	Oriëntatie	Hoofdgevel georiënteerd op straat/dorpsplein conform bestaande structuur.		
	Rooilijnen	Nieuwe bebouwing volgt de karakteristieke rooilijn van lint, erf of plein.		
	Afstand tussen bebouwing	Afstanden tussen gebouwen zijn minimaal gelijk aan de gemiddelde afstand van het bestaande dorpsweefsel.		
2. Landschappelijke inpassing	Zichtlijnen	Kenmerkende zichtlijnen naar landschap blijven ongehinderd ; nieuwe bebouwing blokkeert geen bestaande zichtassen.		
	Overgang naar landschap	Dorpsrandontwikkeling heeft een geleidelijke overgang : lage erfafscheidingen, groen inpassing, gebiedseigen beplanting.		
	Groene inrichting	Ca 30% van het perceeloppervlak is groen (concreet percentage per project vast te leggen).		
	Beplanting	Beplanting sluit aan op gebiedseigen soorten en bestaande structuren (houtsingels, sloten, bosranden).		
	Behoud bestaande elementen	Waardevolle bomen, houtwallen of structuren worden behouden of volwaardig gecompenseerd.		
3. Voorzieningenniveau & leefomgeving	Verkeer	Toename verkeersintensiteit blijft passend bij rustige dorpsstructuur ; geen bovenmatige belasting lokale wegen. Zo veel mogelijk auto-luw		

Dorpskarakter

	Langzaam verkeer	Ontwikkeling biedt veilige routes voor voetgangers en fietsers; langzaam verkeer krijgt prioriteit.		
	Parkeren	Parkeren is op eigen terrein of groen ingepast .		
	Functies	Nieuwe functies passen binnen kleinschalig dorpsvoorzieningenniveau ontmoetingsruimten; afhankelijk van gebied basisschool en medische en sociale voorzieningen		
4. Cultuurhistorie & sociale waarden	Historische structuren	Lintstructuren, brink-/kerkpleinstructuren en karakteristieke verkaveling worden behouden en versterkt .		
	Erfgoedtoets	Bij ontwikkeling binnen of nabij cultuurhistorisch waardevolle zones wordt een erfgoedtoets uitgevoerd.		
	Sociale veiligheid	Gebouwen hebben actieve gevels naar openbaar gebied; geen gesloten achterkanten of onoverzichtelijke ruimtes.		
	Gemeenschapsplekken	Ontmoetingsplekken (plein, groen, speelruimte) worden ingebed of bestaande kwalitatief verbeterd.		